

מתוך: דף לתרבות יהודית 119, תשמ"א

הרב אהרון ליכטנשטיין

בעיות יסוד בחינוכה של האשה

מעמדה של האשה ביהדות

רצתה או כך והיום היא רוצה אחרת? או שההלכה דורשת אותו דבר גם היום ואנחנו לא מסוגלים לעמוד בזה? כדי לדון בבעיה זו צריך לראות לא רק את השאלה הספציפית העומדת על הפרק, אלא גם את העומק הערכי של הבעיה. כשאנחנו באים היום לעקוף את ההלכה בכלים כשרים, יש לשאול האם זה למען השגת דבר שמבחינה ערבית ותורנית הוא משמעותי או לא. יש הבדל אם עוסקים

שאלה: מהו מעמדה של האשה ביהדות? השאלה היא, באיזו מידה רוצים להנציח את המצב ההתחלתי הקיים בהלכה או לשנות אותו בדרכים הלכתיות לגיטימיות, בהתחשב בהתפתחויות היסטוריות. זו שאלה השקפתית שאינה מיוחדת רק לבעיה שלנו, אלא לעוד הרבה שאלות, כגון: שביעית, היתר עיסקה ועוד. כשאנו עוקפים את ההלכה, בכלים הלכתיים כמובן, האם יש לומר שההלכה

בהערמה על מנת להאכיל כמה נשים עניות כמו במקרה של ר' טרפון בירושלמי (יבמות פ"ד ה"ב) או כדי שמישהו ירוויח עוד כמה לירות.

לבעיית שינוי או תיקון מעמד האשה, אם ניתן לבנות חברה בריאה ושלמה יותר, מתחשבת בערכי תורה והלכה, יש לטעון שמה שהיה פעם מתאים למצב של אז והיום יש מקום להתייחס למציאות היום בחלל ריק. אי אפשר לחזור אחורה למצב של פעם, זה לא ריאלי. אי אפשר להחיות את התמימות הפשטנית שהיתה לאשה אז. מכאן שצריך להחליף את ה"צאינה וראינה" במשנה "חולין", ללמד נשים יותר ולתת להן תוכן חיים שהוא קרוב יותר לגבר, כדי שהנשים תפקנה תועלת מן המציאות הקיימת. אבל לא זה ולא זה, ודאי שאי אפשר. לא אמונה תמימה כמו פעם ולא לימוד תורה רציני, אם כן האשה תיפול בין שני הכסאות וזה וודאי לא טוב.

מכל מקום ברור שעם כל התיקונים והשינויים, השוני בין המינים קיים, בהלכה ובחיים, וחייבים לחנך בת למצוא משמעות וערך בתחומים המיועדים לה. הבעיה היא שאותם תחומים שה' נתן לאשה בטבעה — והם מאוד מרכזיים — מזוללים בהם רבים היום. אצל כל התנועות לשחרור האשה, ללדת ילד זה כמעט בזיון, כל שכן להניק אותו. שולחים את הילד למעון מגיל שנה, רואים בו עומס. כל הדברים הללו שצריכים להעניק אושר עמוק לאשה הופכים לדברים מינניים. ואז שואלים כמובן מה הייעוד של האשה. צריך לחנך את הבת להכיר בערך המשפחה, וגידול הילדים, כדבר המשמעותי ביותר בחיים. צריך ללמד אותה למצוא סיפוק בתפקיד זה, ואז אין התמרמרות. אני חושב שאני מכבד אשה לא פחות מאשר כל תנועה לשחרור האשה. אבל אני מכבד אותה כאשה; אינני חושב שאני צריך לכבד אותה רק ברגע שאני הופך אותה להיות גבר.

לימוד תורה לנשים

שאלה: עד כמה יש ללמד תורה לנשים?

בהתחשב במקום שתלמוד תורה תופס בהשקפת עולמנו, זוהי הנקודה הבולטת ביותר שבה אנו מוצאים הבדל משמעותי בין איש לאשה: פטור אשה מתלמוד תורה. השקפת

ההלכה היא שכל מה שנוגע למימד הרחב של המאמץ האינטלקטואלי, להשתלטות על התורה הוא מעיקרו יותר גברי, והאשה פטורה, אף שהיא יכולה ללמוד.

לדעתי רצוי וצריך, לא רק אפשר, לתת חינוך אינטנסיבי לבנות גם ממקורות תורה שבעל-פה, בין אם משום הטענה שנשים עוסקות בכל המקצועות, מדוע יגרע חלקן דוקא לגבי תורה? ובין אם משום דברי ה"חפץ חיים" (בהוסד "בית יעקב") שאם הרמב"ם אומר שצריך ללמד לגר את עיקרי הדת, אדם שגדל במסגרת יהודית — על אחת כמה וכמה. כלומר, ברור שצריך לספק לבת חינוך וידע שיאפשרו לה אמונה שורשית וחזקה ועמידה בכבוד אל מול פני המציאות. הבנות כיום מקבלות חינוך כללי רחב ורבות מגיעות לאוניברסיטה, ושם — ולא רק שם אלא בחברה בכלל — באות במגע עם השקפות ותפיסות עולם שונות, כך שהידע וערכי התורה נחוצים לבת.

אני מקבל בהחלט את תפיסת ה"בית הלוי" שלאשה יש צורך בתלמוד תורה כדי שמבחינה מעשית תדע מה לעשות. הוא אומר שיש שני היבטים לגבי תלמוד תורה: (א) לשמה — עצם הירע; (ב) הכשרה לחיי תורה ולקיום מצוות. אפשר להוסיף מעט יותר שלמצוות תלמוד תורה יש שני קיומים: (א) לימוד תורה לשמה — הדגש הלימודי; (ב) לימוד תורה לשם המצווה, שגם הוא חלק מהמצווה עצמה.

לדעתי, מה שדרוש לבת כדי לקבל את ההכשרה התורנית המעשית, זה הרבה מעבר למה שמלמדים היום. יש להגביר את הלימוד לבנות, כמותית ואיכותית, תוך כדי הוראת כל תחומי התורה, ובכל זאת עדיין לא נחרוג מן המסגרת הנ"ל.

לעניין לימוד תורה לנשים יש אספקט נוסף, והוא, חובת המשך מסורת ישראל, כמתואר בתורה: "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב" וגו'. לאשה כמחנכת הדור הבא צריך שיהיה מה להעביר ולשם זה היא זקוקה הן לידע והן לזיקה נפשית — שתרצה להעביר את המסורת הלאה. לשם כך רצוי להעמיק את הלימוד שהרי כך בהחלט מתעמקת אף הזיקה הנפשית, האיכפתיות. כשלומדים דבר היטב, זה מפתח זיקה נפשית. יש דברים שיוצרים אותם כללית אבל לא

ליראת שמים לחיי תורה, כרי שההלכה תהיה חלק מהווי חייה, שתיגש לרב לשאול שאלה וכיו"ב. אבל הלימוד אינו הכל. ישנם דברים נוספים התורמים בחינוך: השיחות חשובות מאוד, האווירה בתוך בית-הספר תורמת, יש צורך ליצור הזדהות עם ערכים של תורה וזה בעיקר דרך אישיות של תורה, מה שחז"ל קראו "גברא רבא", אישיות חיה, שהבת רואה לנגד עיניה אדם שהתורה היא בעצמותו, אדם שאפשר להזדהות אתו. צריך לברוך את כל הדברים יחד. הלימוד אינו ידע גרידא — תורה והלכה, מוסר אישי ואמונה, הכל קשור זה בזה.

מרגישים אותם מבחינה חווייתית, לכן אינם חודרים לתודעה. למשל, יש ללמד מצוות התלויות בארץ, אשה צריכה לדעת מעשית, כיצד להפריש תרומות ומעשרות. אבל אין להסתפק בכך. אותה בחילה שישנה מאכילת חזיר צריכה להיות גם מאכילת טבל, וזה לא קיים. טבל דאורייתא חמור יותר מאכילת חזיר, אבל אין אותה בחילה. מדוע? חוסר ידע, פשוט לא למדו טוב וזה לא חדר לתודעה ולנפש. ולכן צריך להגביר את הלימוד של תורה שבעל-פה. מבחינה מעשית, כדאי ללמד סדר זרעים, מועד ונויקין, וכן המעט האקטואלי מנשים, קדשים וטהרות. וכאשר מלמדים צריך ללמד לעומק. אם מלמדים, למשל, ספר ויקרא צריך ללמד כמו שצריך. גם רש"י כמוכן, ורש"י מביא מתורה שבעל-פה. אי אפשר לומר שללמד לבנות רש"י — כן, ומשנה — לא, כשרש"י בעצמו מצטט הרבה משניות. העובדה שמשנה מסוימת מסתננת לתלמידה דרך רש"י אינה משנה את מעמדה. אי אפשר ללמד על קצה המזלג, או שלומדים או שלא לומדים. באותה מידה אין לי שום התנגדות ללמד בנות גמרא. מבחינה מעשית זה קצת קשה משום שאין מוטיבציה לכך בקרב הבנות; חסר רקע חברתי ובעיקר חסרה השאיפה לעסוק בכך במלוא התנופה בעתיד. צריך להבין שבלימוד גמרא השלבים הראשונים הם קשים ואינם מושכים את הלב. מי שרואה זאת כהכנה לקראת לימוד אינטנסיבי בעתיד, זה דבר אחר, אבל עבור מי שנשאר בשלבים הראשונים זה קשה. כיוון שאי אפשר להתעלם מהמציאות החברתית הקיימת הרי ברור שאין סיכוי שמלוא היקף הלימוד של הבנים יתפתח גם אצל הבנות. אני גם לא משוכנע שרצוי ללחוץ על בת ללמוד גמרא בצורה כל כך אינטנסיבית. בהלכה בכל זאת יש הבדל בין מקום האיש ובין מקום האשה בנושא זה, ובסופו של דבר התיפקוד בחיים שונה. אבל אם לדבר על היכולת ללמוד דף גמרא ולהבין אותו ולהנות ממנו, אני רואה שום סיבה שלא לכוון לכך ללמד זאת לבנות. וצריך אפילו למסד את זה כחלק אינטגרלי של למידה בבית הספר, שיעור ממשי. כך אני מלמד את בתי וכך חונכה אשתי. וזו נראית לי הדרך המומלצת לציבור הבנות בדורנו.

4 הלימוד המעמיק תורם הרבה לחינוך הבת